

Mira Sušić | DIZ Jožef Stefan, Trst – Italija

Motiv zmaja in povodnega moža v pravljicah

Dragon and Waterman Motifs in Fairy Tales

Izvleček

Ključne besede:
slovenske ljudske pravljice,
motivi, zmaj, vodyanoy,
povodni mož

Motivi v slovenskih pravljicah so raznoliki in segajo v davno preteklost ter so skupni ljudski folklorni tradiciji mnogih narodov. Na razširjenost motivov so vplivale podobne izkušnje ljudi širom po svetu. Med značilnimi motivi v ljudskih pravljicah sta tudi zmaj in povodni mož. Motiva najdemo v folklorni tradiciji slovenskih narodov in po vsej Sloveniji, prav tako pa sta navdihnili marsikaterega slovenskega literata, da ju je prikojil umetniški avtorski besedi.

Abstract

Keywords:
Slovenian folk tales, motifs,
dragon, vodyanoy, waterman

Dating back a long time, the motifs in Slovenian fairy tales are diverse and universal in the folklore traditions of many nations. The popularity of motifs has been shaped by people's comparable experiences all throughout the world. Typical motifs in folk tales include the dragon and the waterman, which can be found in the folklore traditions of Slavic nations and throughout Slovenia. They have inspired many Slovenian writers to adapt them into artistic works.

Uvod

V slovenskih ljudskih pravljicah obstajajo raznoliki motivi, razširjeni v celotnem slovenskem prostoru. Ti motivi imajo splošen značaj, kar pomeni, da so skupni ljudem s podobnimi ali enakimi izkušnjami, ki so jih ubesedili v pravljicah, pripovedkah, bajkah, basnih ali ljudskih pesmih in vanjo skrili ljudsko modrost, ki je našla navdih v motivu. Iz motiva se je nato razvila zgodba in to so si ljudje pripovedovali iz roda v rod, ker je bila zanimiva in poučna.

Motiv v literarnem pomenu

Izraz motiv prihaja iz latinskega glagola *movêre*. Beseda je prvotno pomenila *gibajoče se*, označila je torej gibalo ali nagib. Če upoštevamo pomen latinskega izraza, lahko rečemo, da je motiv gibalna sila. Pomen latinskega izraza nam ne pomaga, če razmišljamo o globljem pomenu besede. V SSKJ² zasledimo naslednje opredelitve za izraz motiv:

»1. kar povzroča kako dejanje, ravnanje; nagib, spodbuda: kaj je bil prvi motiv, da si se odločil za ta študij; več motivov žene ljudi v gore; podtikajo mu osebne motive pri tem koraku; gonilni, nizkotni, politični motiv; raziskovati motiv za uboj / iz kakšnih motivov si se odločil za ta študij / motivi njegovega dejanja; 2. osnovna tematska prvina umetniškega dela: motiv ni slab; v ornamentih se motiv ponavlja; kakšen motiv boš izbral za naslednje svoje delo; motiv morja; motiv iz narave; izbira motivov / baladni, nabožni, pravljичni, zimski motiv; glasbeni motiv; ♦ lit. vodilni motiv namenoma se ponavljajoči motiv v umetniškem delu; pravno. motiv obrazložitev, utemeljitev; psih. motiv sila, ki pripravi človeka k določeni dejavnosti in mu omogoča, da pri tej dejavnosti vztraja, jo dokonča«. (SSKJ, 2014, 850)

Ko govorimo o literarnem delu, motiv pojmuje kot bistveni sklop literarne vsebine, ki je postavljen v prostorski in časovni okvir lirične izpovedi, prozne in dramske pripovedi. Motivi so torej vsebinske enote v besedni umetnini. »Lahko so predmeti, liki, situacije, osebe, dogodki in podobno. V liriki je motiv lahko noč, samota, vodnjak, jesen, ljubimec pod oknom svoje drage, gozd ali oblak.« (Kos, 2001, 80)

Motiv zmaja v ljudskem izročilu in prenos motiva v avtorska besedila

Nekateri motivi so razširjeni vsepovsod po svetu in jih najdemo v različnih kulturah. Med splošno razširjenimi je tudi motiv zmaja. V SSKJ² je *zmaj*

kot pravljіčno bitje opredeljen v prvem pomenu: »1. v pravljicah *hudobna krilata žival z eno ali več glavami, levjimi kremplji in kačjim repom, ki navadno bruha ogenj*: zmaj čuva grad; odsekati zmaju glavo; pastir je premagal zmaja; strašen, velik zmaj; rjove kot zmaj / dvoglavi zmaj« (SSKJ², 2014: 909)

V mitih in pravljicah so zmaju skupne lastnosti:

1. je plazilec;
2. nima stalne telesne temperature;
3. leže jajca;
4. ima luskasto kožo in kačje oči;
5. bruha ogenj in ima rep, s katerim klati sem ter tja;
6. ima krila in noge, lahko pa je tudi brez kril in nog;
7. ima greben ali pa ga nima;
8. ima lahko samo eno glavo ali pa več glav.

Zmaj sodi v domišljjski svet bajk, pripovedk in pravljic. Na zahodu čuva zlata jabolka ali pa runo, na Kitajskem je stražar biserov. Ima nenavadne sposobnosti, ker je močan, gibčen in okreten, tuleče rjovi ter urno šviga. Je simbol vladarjeve moči, zato najdemo njegovo podobo v mestnih grbih. Ljudje so si ga predstavljali kot strašansko močno silo, ki zdrobi v prah vsakega nasprotnika. Simboliko zmaja na grbih lahko primerjamo s krono ali žezlom vladarja, ki sta predstavljala moč in oblast.

Zmaj je mešanica ptice in kuščarja, zato lahko leti po zraku, živi v vodi, največkrat ima svoje prebivališče pod zemljo ali na zemlji, lahko tudi v drevesni duplini. (Kropej, 2008, 176) Ljudsko izročilo ga je slikalo »kot neverno podzemno silo, ki počiva v gorskih pečinah, jamah, rudnikih, pod cerkvenimi zvoniki, na dnu jezera in ob izvirih voda. /.../ Ko se premakne, takoj nastopijo potresi, poplave in plazovi. Ujme, ki jih povzroči, pogosto ubijejo tudi njega.« (Kropej, 2008, 177–178) Naši predniki so si razlagali pojav poplav, potresov in plazov s premikanjem zmaja. Če je zmaj treščil z repom ob tla, se je zemlja stresla.

Zmaj je bil podoben plazilcem, ker je valil jajca. Ogromen je bil kot dinosavri. Imel je lahko več glav, ki so mu celo znova zrasle, če jih ni nasprotnik odsekal vseh hkrati. Bruhal je ogenj, če ga je nekdo ogrožal. Imel je ostre zobe, opletajoč jezik ter rjoveč glas. Zmaj v ljudskem izročilu v glavnem simbolizira zlo, čeprav obstajajo tudi izjeme, v sodobni literaturi pa dobi tudi pozitivne lastnosti. Tak primer predstavlja zmaj Lakotaj iz sodobne pravljice Janeza Bitenca, ki po smrti mame zmajevke skrbi za svoje zmajčke kot najboljše in zna (Bitenc, 1998). Pravljica *Zmaj Lakotaj z Ljubljanskega gradu* v okvirni zgodbi razlaga, zakaj na Golovcu rastejo

rdeče rože. Ko je zmajevka odrčala na Golovec po hrano za mladiče, je na belem konju prijezdil junak s sulico. Opazil je zmajevko in jo zabodel naravnost v srce. Na jasi pod Golovcem so skupali jamo in jo vanjo pokopali. Vsako pomlad na njeni gomili kot kapljice krvi zacvetijo rdeče rože. Takšne cvetice ne rastejo nikjer na svetu, zato jim domačini pravijo zmajevke. Trgati pa si jih ne upa nihče, ker imajo ostro trnje in pravijo, da je strupeno. Osrednja zgodba pripoveduje o skrbi očeta zmaja za otroke. Ljubljana je bila v zgodnjih jutranjih urah prazna, ker so se ljudje bali zmaja z gradu. Ker je zaduhal človeka že od daleč, ni bilo varno hoditi zgodaj naokrog po Ljubljani: »Vsako jutro je že pred sončnim vzhodom frfotal na bližnje griče in se vračal s plenom.« (Bitenc, 1998, 10) Njegova strahovlada je trajala, dokler niso zmajčki odrasli in odšli po svetu, po namestitvi topa na grajski hrib pa je ljubljanski grad zapustil tudi zmaj. Nanj spominjata le še ljubljanski grb in Zmajski most čez Ljubljanico.

V sodobni mladinski književnosti je motiv zmaja drugačen od zmajev iz ljudskega izročila. Tu je prikupno bitje, ki se obnaša čisto po človeško oziroma otroško. Ni zloben, ampak je včasih nagajiv, sladkosneden in malce len. Primer ljubkega zmajčka je Zmajček razgrajaček, ki je nastal izpod peresa znamenitega slovenskega avtorja Nika Grafenauerja.

Zmajček razgrajaček je literarni lik v istoimenski pesmi slovenskega avtorja. V njej piše o vragolijah, ki jih mali zmaj počne skozi dan: ko si umiva zobe, zraven je pasto; ko se oblači, se na nosu znajde nogavica; zajtrk poje v trenutku, nato že sledi drsanje po ograji, nagaja psu, žabi, sraki ... Ker ne pospravlja za seboj, se njegova mati spotakne ob kotalke. Za kosilo poje vse, kar mu mati pripravi, saj želi čim prej zrasti v velikega zmaja. Za učenje mu ni mar, saj so od cele knjige ostala le še papirnata letala. Ko se spravi k pleskanju, prepleska vse, tudi steno in sebe. Zmajček se spravi žagat mizo in stol, pri tem pa se poškoduje, a že kmalu ugleda zlato ribico v akvariju in si predstavlja, kaj bi bilo, če bi bila morski pes. Med gledanjem televizije kar s fračo cilja nanjo oz. na tigre, ki jih predvajajo na televiziji. Na koncu se zmajček igra z ognjem in s tem povzroči požar in uničenje lastne hiše (Grafenauer, 1978). Tudi zmaj Direndaj (Kovič, 1981) je pravo nasprotje pravljичnemu liku pošastne krvoločne zverine. Zmajček ima dolg rep, šilasta ušesa in zmajski rilček. Direndaj se rad sprehaja, liže lizike in ima rad zmešnjave, delo pa mu ne diši preveč, saj se ga otepa in gre raje na sprehod po zmajskem mestu.

Oba zmaja poosebljata otroka oziroma odraslega človeka, torej je prišlo do personifikacije pravljичnega in bajeslovne bitja. Personifikacija živali oziroma predmetov je sicer značilna za ljudsko pravljico, avtorji umetniške besede pa pogosto sežejo po njej, ko želijo vzbuditi pri bralcu zanimanje in sočustvovanje. Motiv zmaja se je torej korenito

spremenil v domišljiji pisateljev slovenske mladinske književnosti. Zmaj je namreč postal primer ljubke živalce, kot so npr. kužek, miška ali mucka. Ne obnaša se po strogem zmajskem kanonu pravljичnih in bajeslovnih pošasti. Ima človeške navade in razvade.

Motiv povodnega moža v ljudskem izročilu in prenos v avtorska besedila

Motiv vodnega bitja oziroma povodnega moža je poznan povsod v literarnih delih po Evropi. Germanski in nemški svet nazivata povodnega moža Wassermann. Angleško govoreči ljudje mu pravijo water spirit, Rusi ga poznajo kot vodyanoy.

Opisi vodnega bitja oziroma povodnega moža spominjajo na grškega boga Pozejdona in rimskega Neptuna. Pozejdon je bil v grški mitologiji bog morja. Rimljani so ga imenovali Neptun, Etruščani pa Netuns. Morje je bilo za grške pomorščake izziv, zato so si razlagali nevihte in brodolome ladij kot posledico slabe volje boga globin morja. Zamera ljudi božjim silam je povzročila njihovo jezo in seveda kazni. Božanstva so urejala naravne pojave, ki so jih v predkrščanskem svetu razlagali s pomočjo mitologije.

Motiv povodnega moža je povezan z božanskim bitjem, ki je značilen za antično mitologijo. Ohranjal se je iz roda v rod, pri tem pa je povodni mož izgubljal status božanskega bitja in je postal bajeslovno bitje, ki je domovalo v vseh vodovjih in ne samo v morju, kot v antiki bodisi Pozejdon ali Neptun.

Povodni mož je v domišljjskih predstavah pol človek in pol riba, zato je zeleno, luskasto, kosmato in sluzasto bitje. Med prsti na rokah in nogah ima plavalno kožico. Na glavi ima dolge, zelene in algaste lase. Na telesu ima ribji rep. Glava je lahko ribje ali žabje oblike. Dragica Haramija, (2011, 25–26) v svojem delu Mariborske vedute predstavi bitja, ki »/.../ imajo zelene lase, zelene brade, so luskasti in mokri, četudi stopijo na zemljo, njihove oči pa so podobne ribjim. Opis povodnega bajeslovnega bitja v slovenskih pravljicah se ujema s podobo vodnega bitja iz ruske tradicije vodyanoya.«

Vodyanoy je bajeslovno bitje, podobno povodnemu možu. Podvodno bitje ni mlad mož, ampak starček. Vodyanoy prebiva v rekah globoko pod vodo, toda rad tudi poseda na plavajočem hlodu in škropi daleč naokrog, ko prečka reko. Ima luskasto telo, ki se konča z ribjim repom. Med prsti rok in nog ima mreno. Roke in noge so njegove plavuti. Na obrazu ima rdeče oči. Ljudsko izročilo pravi, da je vodyanoy

kriv za nezgode ob reki, ko ljudje utonejo med rečnimi bricami in valovi. Da bi kmetje in pastirji pridobili njegovo naklonjenost in se izognili ugrabitvam ljudi in živali, vodni pošasti darujejo ubito živino.

Mitološki oz. pravljичni motivi so razlaga naravnih nesreč, za katere naši predniki niso imeli znanstvene in strokovne razlage. Pojave in nezgode so pripisali bogovom ali bajeslovnim bitjem. Podobne izkušnje ljudi v različnih krajih so botrovale razširjenosti nekaterih motivov, znanih pri različnih narodih. Utonitve v rekah in jezerih so se dogajale povsod, zato ni presenetljivo, da sta bodisi vodyanoy bodisi povodni mož imela slab sloves pri ljudeh, saj naj bi ugrabila ljudi in jih potegnila s seboj na dno voda.

Motiv povodnega moža je pogost tudi v slovenskem ljudskem izročilu. Naši predniki so si razlagali naravne pojave v zvezi z rekami, jezeri in morjem, tako da so si izmislili bajeslovno bitje, ki je urejalo vodovje in je gospodovalo nad vodnim kraljestvom. Povodni mož je torej podoben božanstvom antičnih mitov, verjetno pa je povezan s slovansko mitološko tradicijo, skupno slovanskim plemenom, ki so prebivala za Karpati in so se potem selila iz pradomovine v nove kraje. Alpski Slovani so torej ohranili zakladnico ljudskega izročila prvotne domovine, jo prinesli v novo okolje in prilagodili tem razmeram.

Slovinci so bitje, ki je prebivalo na dnu voda, večinoma imenovali povodni mož, vendar pa lahko v slovenskem prostoru naletimo tudi na druga poimenovanja, kot so: *povodnjak, vodnar, jezernik, vodni človek, vodovnik, vodni mož, gestrin, salemsonar, motovilec, mital, varaš, mamalič*. Na Gorenjskem je bil *zelenjak, rakuž* (Šavli, 2008, 461).

Na Štajerskem so mu ljudje rekli jezernik, gestrin, vancas, na Pohorju pa vodni mož. Na Koroškem je bil povodni mož tartman, v goriški okolici salemsonar, v Prekmurju je postal murk, v vrtincih Drave je prebival gestrin, v Kolpi pa vrbau. Izraz jezernik označi povodnega moža, ki je prebival v jezerih, točneje v Bohinjskem, Vrbskem, Cerkniškem in Blejskem jezeru. Vodovnik ni domoval v jezerih, ampak v tekočih vodah, torej rekah, studencih in potokih. Po ljudskem izročilu so bile vodne vile pokorne povodnemu možu, ki je živel v razkošni plači oziroma gradu pod vodo. Imel je bogastva na pretek. »Ljudska domišljija ga je slikala oblečenega v zeleno suknjo in pisane hlače, na glavi naj bi imel rdečo kapo in na nogah bodisi steklene bodisi srebrne čevlje« (Kropelj, 2008, 248).

Sta si bila povodni mož in vodyanoy podobna? Po opisih sodeč, lahko temu pritrdimo. Oba sta bila zelene barve, imela sta luskavo kožo, ribji rep in mreno na rokah in nogah. Ljudje so si ju predstavljali kot zelenega in luskinastega

moža z repom in ribjo glavo. Podobna sta si tudi po značaju in obnašanju. Ko sta bila besna in jezna, ker so jima šli na živce ljudje, sta oba povzročila razburkane valove in hude vetrove. Vodyanoy je potopil čolne in potegnil za sabo ljudi, povodni mož je ugrabil otroke in dekleta ter jih odvedel v grad na dno voda. Motiv ugrabitve je torej značilen za oba.

Na osnovi Tomažičevega opisa lahko sklepamo, da so imeli naši predniki bujno domišljijo, saj so prilagodili opis povodnega bitja okolju, v katerem je prebivalo podvodno bitje:

»Vodovnik je bil svetlozelen kot pomladanski poganjki pohorskih smrek in hojk. Zeleni lasje so mu padali po ramenih, zelena brada po prsih do pasu, po telesu pa so se mu svetlikale zelene luskinke. Z njegovih rok pa so viseli vodni mahov /.../ v globokih jamicah so žarele ribje oči kot strela ...« (Tomažič, 2011, 117)

Motiv povodnega moža si oglejmo ob ljudski pravljici *O povodnem možu*.

»Živel je deček, ki se je rad kopal. Tudi ko je nekega dne zaradi naliva in povodnji voda narasla, ni ostal doma. Šel je k vodi, čeravno sta mu oče in mati zelo branila. Ko je prišel do vode, se je slekel in skočil vanjo. Toda voda je bila prevelika in ga je odnesla. Deček je grabil z rokami, mahal in krilil na vse strani. Kričal je, jokal je na ves glas, da ga je začul sam povodni mož na dnu reke. In dobro, da ga je čul, ker že tisti hip je deček zajel vodo v nos in usta ter se izgubil kakor v snu /.../ Ko je prišel povodni mož, ga je našel spečega. Le še valovi so ga nesli dalje.« (Veler, 2017, 62)

Deček ni ubogal staršev. Kopanje mu je tako všeč, da ne upošteva svarila očeta in matere, torej se ne odpove priljubljeni zabavi. Fantek se gre kopat v reko kljub prepovedi in tako prekrši pravilo. Posledica pa je nesreča. Deček utone, ker ni poslušal staršev. V pravljici se spremeni vloga povodnega moža, ki reši otoka in ga odnese v grad.

V pravljicah je dobrota vedno poplačana, hudobija pa kaznovana. Literarni liki ponazarjajo nasprotje med dobrim in zlim, ki se izraža v črno-belem slikanju junakov. V ljudskih ali folklornih pravljicah so lahko dobri (npr. pastirček ali vile) ali pa hudobni in zlobni (velikan, čarovnica, mačeha). Gre za črno-belo slikanje junakov, ki imajo samo eno lastnost: junak je lahko dober, ne pa istočasno tudi hudoben. Škrati so vedno nagajivi, čarovnice pa zlobne; zmaji krvooločni, kraljeviči pogumni itd. Iz tega lahko sklepamo, da imajo liki ustaljene lastnosti, ki so skupne likom v različnih pravljicah, npr. kraljične so vedno lepe (Sneguljčica je lepo dekle, zato ji mačeha zavida lepoto). Glede imen lahko rečemo, da so nekoč poimenovali ljudi po poklicu ali lastnosti

osebe, zato imamo priimek Kovač, Sivec itd. Na tako poimenovanje likov naletimo v ljudskih pravljicah, kjer je označen poklic, tj. njihov socialni položaj (npr. pastorka).

Dragica Haramija (2015, 17) navaja naslednje značilnosti folklorne pravljice:

»Črno-belo slikanje oseb sproži predstavo o eni pomembni lastnosti književnega lika, le-ta je močno potencirana. Literarni liki so imenovani po poklicu, družbenem položaju ali kakšni drugi lastnosti, v pravljicah pa določen lik hkrati tudi predstavlja vedno isto lastnost (zlobna mačeha, lepa kraljična ...), književnega časa in književnega prostora ni mogoče natančneje določiti, v zgodbi nastopajo bitja ali čudežni predmeti, čudež pa je časovno in/ali krajevno omejen, konec je vedno srečen.«

V pravljici *O povodnem možu* luskast zelen človek ne prenaša ljudi: »Povodni mož ni trpel, da bi prišel kdo živ v njegovo kraljestvo, zato je vsakogar, ki je padel v vodo, utopil.« (Veler, 2017, 64) Povodni mož je torej zloben in hudoben, a zna biti tudi tankočuten, ker se mu deček zasmili: »Ta drobn deček mu je bil neznansko všeč. Žal bi mu bilo, če bi utonil, zato skleni, da ga reši.« (Veler, 2017, 64) Povodni mož je osamljeno bitje. Dečka odpelje v svoj grad, ker je prepričan, da mu bo otrok hvaležen za darove; ni več škodljivec, ampak postane odrešitelj, na koncu pravljice je tudi darovalec. Ko spozna, da deček pri njem ni srečen, ga spečega prinese na breg, poišče žepe na dečkovih oblačilih in vanje natrese bisere in suho zlato: »Čakal je, da je zaspal, nato ga je odnesel previdno v naročju iz vode in ga položil spečega na breg. /.../ Povodni mož je poiskal žepe na njej, jih napolnil s samim suhim zlatom in biseri ter odšel.« (Veler, 2017, 72)

Motiv povodnega moža v literarnem delu

Nekateri motivi pravljic, kot sta npr. zmaj ali povodni mož, so postali vir navdiha za pesnike in pisatelje. France Prešeren je spesnil znamenito balado *Povodni mož*. Zgodbo o prevzetnem dekletu je prevzel iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, nedvomno pa je poznal tudi ljudsko tradicijo pravljic in pripovedk. Andrej Rozman - Roza pa se je lotil predelave Prešernovega *Povodnega moža*, tako da je zgodbo prestavil v sodobno okolje. Njegova *Urška* sledi izvirniku, vendar Urška in sodobni povodni mož med vrtoglavi plesom ne izgineta v Ljubljani, temveč zapeljeta z motorjem v reko. V obeh primerih povodni mož ni luskast človek zelene barve, ampak je očarljiv mladenič.

V Prešernovi pesmi je literarni lik povodnega moža pravo nasprotje zeleni spaki in pošasti iz vodnih globin, saj je pravi lepoteč in kot pravi Prešeren (2012, 6), *»/.../ enac'ga pod soncem mu ni korenjaka, želi si plesati z njim deklica vsaka«*. Povodni mož je samozavesten, saj se dobro zaveda svojega šarma in ve, kako omrežiti Urško. Pod krinko laskavega prikupnega mladeniča popolnoma obvlada ples: *»Podal ji mladenič prelepi je roko / in urno ta dva sta po podu zletela, / ko da bi lahke perutnice imela, / bila bi brez trupla okrog se vrtela, / ne vidi se, kdaj da pod nogo udar', / plesala sta ko bi ju nosil vihar.«* (Prešeren, 2012, 8) Kdaj pa v pesmi izvemo, da gre v resnici za povodnega moža in ne za lepota? Nekoliko nakažejo že verzi: *»Ne boj se, ti Uršika, / le hitro mi stopi, ne boj se,« / ji reče »ne boj se gromenja, / ne boj se potokov ti mojih šumenja, / ne boj se vetrov mi prijaznih vršenja.«* (Prešeren, 2012, 12) Iz besed, ki jih izreče Urškin večši plesalec med plesom zaslutimo, da gre za nekoga, ki ni človek, ampak povodno bitje. *»Ni blizu, ni blizu do bele Turčije, / kjer v Donavo Sava se bistra izlije; / valovi šumeči te Urška želé, le urno, / le urno, ker pozno je že!«* (Prešeren, 2012, 12) Ob koncu pesmi sta plesalca izginila med valovi rečnega toka. *»/.../ to reče, hitreje sta se zasukala, / in dalje in dalje od poda spustila, / na bregu Ljubljančce se trikrat zavila, / plesaje v valove šumeče planila.«* (Prešeren, 2012, 13)

Motiv ugrabitve je prikazan pod krinko plesa. Urška nasede lepemu mladeniču, ki ne daje vtisa slabega in zlobnega povodnega moža, značilnega za ljudske pravljice. Motiv ugrabitve je povezan z motivom kazni. Urška je prevzetno, ošabno in razvajeno dekle, ki si izbira plesalca na plesu. Kakšna pa je bila Urška, da si je za kazen zaslužila povodnega moža? *»Je znala obljubit, je znala odreči, / in biti prijetna, in biti prevzetna, / mladenčce vnémat', bit' staršim prijetna: / modrij in zvijač je bila vseh umetna: / moške je dolgo vodila za nos, / ga stakne nazadnje, ki bil ji je kos.«* (Prešeren, 2012, 3) Urška prekrši kodeks pričakovanega obnašanja mestne dame, zato jo doleti kazen. Te besede marsikaj povejo o Urški: *»/.../ prešerna se brani in ples odlašuje, in vedno izgovore nove zmišljuje«* (Prešeren, 2012, 4). France Prešeren je torej prevzel logiko pravljice. Uporabil je črno-belo tehniko opisane literarnega lika. Urška je domišljava, prevzetna, ošabna, vase zagledana in zaverovana kot nekateri ženski liki iz ljudskih pravljic, npr. Hčerke mačeha v pravljici *Pepelka*. Pretečo nevarnost mojstrsko ponazorijo verzi: *»So brž pridrveli črni oblaki, zasliši na nebu se strašno gromenje, zasliši vetrov se sovražno vršenje, zasliši potokov derečih šumenje ...«* (Prešeren, 2012, 9). Naravne sile nakažejo žalostni konec balade. Povodni mož pooseblja kazen, ki doleti Urško zaradi njene izbirljivosti in prevzetnosti.

Andrej Rozman - Roza je zgodbo Prešernovega *Povodnega moža* umestil v sodobno urbano okolje in zamenjal naslov. Njegova priredba nosi naslov *Urška*, zato ima lepotečka po-

sebnost težo v pripovedi. Lepotička Urška je na žuru in si izbira plesalca, vendar med plesalci ni takega korenjaka, ki bi bil vreden plesa z njo. Večer se izteka in zdi se, da Urška ne bo plesala. »In ko se opolnoči / vse še kar brez nje vrti, / grabit jo začne obup, / kar zasliši čuden hrup, / vse glasneje in vse bliže, / da prevpije vse viže, / ko iz temnega obzorja / vstane blede luč motorja.« (Rozman, 2010, 3) Mrak, tema in luč motorja vzbujajo slutnjo, da prihaja vrli jezdec, vitez, ki je vreden take krasotice, kot je bila lepotička brez plesalca. V Prešernovi pesmi se Urška enako obnaša, dokler ne zagleda prikupnega mladeniča. »Hrup pa utihne, luč se utrne / in iz silhuete črne / vstane tip visok, koščen, / lep kot kakšen maneken. / Ko pa še čelado sname, / zdi se, da je iz reklame.« (Rozman - Roza, 2010, 5) Rozmanov povodni mož ni prav nič podoben spaki podvodnega človeka, ki ga najdemo v ljudskih pravljicah, ampak je živ portret sodobnega frajerja, ki vozi težko motorno kolo in se močno zaveda šarma hudega motorista. Motorist prevzame lepotičko Urško do take mere, da ji vzame sapo in da »vsa v ljubezni zagori, / da ji plamen iz oči gori, / švigne s tako energijo, / da prisotni onemijo« (Rozman, 2010, 7). »Urška končno pleše s plesalcem, ki je vreden njenega plesa, »/.../ tip pa tudi ni od muh, / krepak je, čeprav je suh / in obvlada rokenrol, / Urško gor, dol, naokoli suče.« (Rozman, 2010, 11)

V Rozmanovi pesmi Urška vodi igro, kar sklepamo iz besed, ki jih izreče fantu: »Strašno dobro sva plesala, / skoraj več

ne čutim nog, / daj zapelji me en krog.« (Rozman, 2010, 13) Fant seveda nima nič proti: »Tipček najprej hladno pljune / velik kos žvečilne gume / ter zakurbila, stisne plin, / Urška, ki sedi za njim, / pa ljubeče se oklene / hladne, črne in koščene / soplesalčeve postave / in že planeta v daljave.« (Rozman - Roza, 2010, 13)

Andrej Rozman - Roza takole preoblikuje konec zgodbe: težki motor brzi skozi noč, motorist zgreši smer vožnje in zgrmi v reko. Ne gre torej za to, da bi bila lepotička kaznovana, ampak za nesrečo. Epilog je nesrečen za motorista in za sopotnico, v Prešernovi pesmi pa Povodni mož odpleše z razvajeno Urško v Ljubljano, od koder jo bo odpeljal v svoj dom.

Motiv povodnega moža pri pouku književnosti

UČNA ENOTA: FRANCE PREŠERN – POVODNI MOŽ

Na kakšne težave lahko naleti profesor, ko obravnava določeno besedilo v razredu? V pretres bomo vzeli učno enoto Prešernovega Povodnega moža. Komentirali bomo učno pripravo in opozorili na težave, ki se lahko porodijo, če je v razredu dijakinja oz. dijak s posebnimi potrebami.

Učna enota: France Prešeren, Povodni mož (obdobje romantika) – 3 ure	
PREDMET: SLOVENSKA KNJIŽEVNOST	
RAZRED: 3. M	
PROFESOR	DIJAKI
POVODNI MOŽ – NAPOVED IN UMESTITEV Branje odlomka, ki govori o povodnem možu in pripetljaju na plesu – ugrabitvi ljubljanske zapeljivke. Zanimivi podatki: Po tej predlogi je France Prešeren napisal Povodnega moža. V pesmi je tudi nekaj Prešernovega osebnega doživetja. Pesnik se je sprl z Dolenčevo Zaliko in v pesmi je zapeljivka sprva Zalika, šele kasneje jo je preimenoval v Urško.	Poslušajte besedila iz Valvasorjeve Slave Vojvodine Kranjske. Ugotavljanje, za katero pesem je dobil snov v Slavi vojvodine Kranjske Janeza Vajkarda Valvasorja.
BRANJE France Prešeren: Povodni mož Branje pesmi, gledanje ilustracij Jelke Reichman (slikanica Povodni mož). Razlaga manj znanih besed (ob pomoči berila in SSKJ).	Poslušanje interpretacije. Usvajanje novih besed.

Učna enota: France Prešeren, Povodni mož (obdobje romantika) – 3 ure

PREDMET: SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

RAZRED: 3. M

PROFESOR	DIJAKI
ANALIZA, SINTEZA, VREDNOTENJE Vsebinska analiza s pomočjo usmerjevalnih vprašanj v berilu Vprašanja za razumevanje vsebine: Koliko dogodkov opisuje pesem? Koliko oseb nastopa? Malo ali veliko? Ali se med seboj pogovarjajo? Kako se zgodba konča za Urško? Ali je pesem napeta? Kje je najbolj napeto? Bi lahko določili, kje ima pesem zasnovo, zaplet, vrh, razplet in razsnovo? BALADA (značilnosti pesmi). Definicija: Balada je lirsko-epska pesem, ki po navadi opisuje kak nenavaden dogodek. Za balado je značilno tematično ozračje in tragičen konec, pogosto nastopajo nadnaravne sile. Veliko je dvogovora, nastopa malo oseb. Ima notranjo zgradbo v obliki dramskega trikotnika. c) Oblikovna analiza: Metrično shema. (tabelski zapis) <i>Od nekdanj lepe so Ljubljanke slovele</i> U - U U- U U - U U - U trizložna stopica amfibrah Amfibrah izraža veselje, je poskočen in primeren za plesni ritem. č) pesniška sredstva: ponavljanje: že, Urška zala, pred tabo sem zdaj, že, Urška zala, pripravljen na raj. anafora ni blizu, ni blizu do bele Turčije geminacija - primera Ko najbolj iz zvezd je danica svetla, najlepša od deklic je Urška bila. glasovno slikanje zasliši na nebu se strašno gromenje, zasliši vetrov se sovražno vršenje, zasliši potokov derečih šumenje ... vzklik Oh Urška zala, zdaj tebi gorje! Delo v razredu z učbenikom Po samostojnem reševanju preverimo in ovrednotimo pravilnost odgovorov.	- enega - malo - da - tragično - da Zapisovanje v zvezke. Zapisovanje v zvezke. Reševanje vaj v učbeniku.

Učna enota: France Prešeren, Povodni mož (obdobje romantika) – 3 ure	
PREDMET: SLOVENSKA KNJIŽEVNOST	
RAZRED: 3. M	
PROFESOR	DIJAKI
NOVE NALOGE Navodila za poustvarjalno pisanje: - Napišite novico za časopis o izginotju Urške. - Napišite Urškin horoskop (ljubezen, zdravje ...) za tisti usodni teden. - Napišite domiselno vabilo na poroko Urške in povodnega moža. - Napišite balado Povodni mož kot detektivko.	
	Dijaki izberejo eno od ponujenih možnosti in napišejo poustvarjalno besedilo.

Motiv povodnega moža je pogost bodisi v ljudskih pravljicah bodisi v leposlovju. Mojstri slovenske pisane besede so prevzeli motiv iz ljudskega izročila in ga preoblikovali v vrhunsko literarno delo. France Prešeren je motiv povodnega moža predelal. V baladi je združil motiv povodnega pravljničnega bitja z motivom ugrabitve oz. kaznovanja ošabnega, prevzetnega in izbirčnega dekleta. Če smo v razredu že obravnavali ljudsko pravljico o povodnem možu, bi lahko navezali nanjo izhodišče učne ure. Lahko pokažemo ilustracijo iz pravljice in vprašamo dijake: »Poznate tole ilustracijo? Ste jo kje že videli?«

Če so v razredu dijaki s posebnimi potrebami, potem moramo upoštevati, da jim je navezovanje na bibliografske podatke tuje, zato bomo raje vprašali, ali hodijo na veselice in plesat, saj o tem lahko beremo v baladi.

Povezovanje motiva povodnega moža s *Slavo vojvodine Kranjske* Janeza Valvasorja lahko povzroča težave pri dijakih s posebnimi potrebami. Balada je sicer tesno povezana s Prešernovim doživetjem, če upoštevamo nekatere verze. »Jih, dokaj jo prosi, al' vsak' mu odreče / prešerna se brani in ples odločuje/.../« (Prešeren 2012, 6) Dijaki bi morali priklicati ime Dolenčeve Zalike, imajo pa v spominu lik Primičeve Julije. Ta podatek je dodatna podrobnost. To, da je pesnik sprva zapeljivko v pesmi imenoval Zalika in jo šele kasneje preimenoval v Urško, ni pomembno za razplet zgodbe. Podatek lahko posredujemo mimogrede, če ocenimo, da je to smiselno. Ko razlagamo, se lahko navežemo na izkušnje dijakov in jih vprašamo, kako se obnašajo, npr. ko fant zaprosi punco za ples.

Definicije so navadno problem, ker se jih dijaki skušajo naučiti na pamet, pri spraševanju pa se jim zatakne, ker pozabijo termine in besede. »Balada je lirsko-epska pesem, ki po navadi opisuje kak nenavaden dogodek. Za balado je značilno temčno ozračje in tragičen konec. Pogosto nastopajo nadnaravne sile. Veliko je dvogovora, nastopa malo oseb. Ima

notranjo zgradbo v obliki dramskega trikotnika.« Definicijo je treba skrbno in povedati bistvo. »Balada je lirsko-epska pesem, ki opisuje kak nenavaden dogodek. Za balado je značilno temčno ozračje in tragičen konec, pogosto nastopajo nadnaravne sile.« Dijak s posebnimi potrebami si lahko zapomni samo nekatera dejstva o baladi. »Balada je pesem, ki se žalostno konča. V njej nastopajo nadnaravna pravljnična bitja in ljudje.«

Pri razlagi balade so trd oreh metrična shema in figure ter tropi. Ta del razlage navadno ne pritegne dijakov, ki jim književnost ne leži.

Tabelski zapis je nujen, ko razlagamo metrično shemo. Metrika je za dijake dolgočasna, zato ni pametno, da jo obravnavamo na dolgo in široko. Nakažemo jo z zapisom ene vrstice verza, ni nujno vse kitice, če ni potrebno. Današnja generacija dijakov je vizualen tip, zato si pojme tako tudi zapomnijo. Če imamo v razredu opravka z dijakom s posebnimi potrebami, zanj opustimo analizo metrike. Čeprav jo razlagamo razredu, od dijaka ne zahtevamo tega znanja. Ti pojmi so za njih abstraktni, zato se osredotočimo samo na zgodbo, dogajalni čas, dogajalni prostor in like v baladi.

Tabelski zapis mora biti jasen in predvsem pregleden ter vsem razumljiv.

Od nekdanj lepe so Ljubljanke slovele

U - U U- U U - U U - U

trizložna stopica

amfibrah

Pesniške figure so del poetičnega izražanja pesnika. Delo z besedilom je v veliko pomoč poleg seveda zapisa na tabli. Dijaki naj z različnimi barvami podčrtajo anaforo ali geminacijo in pripišejo zraven, za kaj gre. Prepoznavanje teh figur v besedilu jim bo v veliko pomoč, ker si bodo pojme zapomnili. Dijaki s posebnimi potrebami razumejo besede

dobesedno, torej jim preneseni pomeni besednih zvez delajo velike težave.

že, Uršika zala, pred tabo sem zdaj,
že, Uršika zala, pripravljen na raj.

anafora

ni blizu, ni blizu do bele Turčije

geminacija

primera

Ko najbolj iz zvezd je danica svetla,
najlepša od deklic je Urška bila.

glasovno slikanje

zasliši na nebu se strašno gromenje,
zasliši vetrov se sovražno vršenje,
zasliši potokov derečih šumenje ...

vzklik

Oh Uršika zala, zdaj tebi gorje!

Vprašanja niso vsa enaka, zato je pomembno, kako in komu jih zastavimo.

Koliko dogodkov opisuje pesem?

Koliko oseb nastopa?

Ali se med seboj pogovarjajo?

Kako se zgodba konča za Urško?

Ali je pesem napeta? Kje je najbolj napeto?

Bi lahko določili, kje ima pesem zasnovo, zaplet, vrh, razplet in razsnovo?

Dijaki, ki nimajo težav, odgovorijo na taka vprašanja. Zgodbo je treba umestiti bodisi časovno bodisi prostorsko predvsem za dijake, ki niso tako vešči z besedili. Poleg tega niso odveč dodatna vprašanja:

Kje se dogaja zgodba?

Kdaj se dogaja zgodba?

Kaj so priredili?

Kdo nastopa v zgodbi?

Kako se obnaša Urška na plesu?

Koga zagleda Urška?

Pri nalogah moramo upoštevati zmožnost dijakov in njihovo zanimanje.

Dijaki, ki nimajo posebnih težav, bodo napisali naloge in sprostili domišljijo.

- Napišite novico za časopis o izginotju Urške.

- Napišite Urškin horoskop (ljubezen, zdravje ...) za tisti usodni teden.
- Napišite domiselno vabilo na poroko Urške in povodnega moža.
- Napišite balado Povodni mož kot detektivko.

Pri dijakih, ki so šibki, moramo to upoštevati, ko jim damo nalogo. Ti dijaki potrebujejo pomagalo, zato so ilustracije prikladen pripomoček.

Pesniški jezik zna biti za nekatere dijake problem, še posebej, če je zastarel. Prešernova poezija ni enostavna. Naj si pomagajo z ilustracijo in opišejo Urško in povodnega moža.

Ilustracije so v veliko pomoč, zato lahko uporabimo slikanico, ko se dijak s posebnimi potrebami uči pripovedovati vsebino balade in jo nato zapiše kot obnovo.

Pouk lahko popestrimo tudi tako, da posodobimo motiv povodnega moža in ga približamo sodobnosti. Boštjan Gorenc - Pižama je predelal motiv povodnega moža in ga postavil na socialno omrežje. Način komuniciranja na *fejsu* je blizu današnji mladini, ki je domača s tem medijem. Mladina naloži *fotke* in *selfije* na *profilko* brez težav. Dijaki imajo lahko za domačo nalogo branje Povodnega moža v formatu Urška Nova profilka # selfi. Delo z besedilom se osredotoči na besedišče. Naloga mora imeti jasna navodila, da jih vsi dijaki in dijakinje razumejo.

Izpiši tipične izraze in povedi komunikacije na socialnem omrežju, ki jih zaslediš v besedilu, in poišči pomen besed. Poglej v SSKJ – Fran in v SLOVAR NOVEJŠEGA BESEDJA SLOVENSKEGA JEZIKA.

Ko damo dijakom navodila, je dobro, da napišemo primer, sploh če imamo tudi opravka s šibkimi dijaki. Razumevanje navodila pa je prioriteta pri pouku. Navodila morajo biti jasna, da jih dijak razume in nalogo naredi pravilno. Nerazumevanje in neupoštevanje navodil dane naloge je pogosto vplivalo na to, da so prišli dijaki v šolo brez naloge in se pri tem izgovarjali, češ da jim ni bilo jasno, kaj bi morali narediti.

PREMER NAVODILA:

V SNB poišči pomene besed: ful oz. full in model. Te besede avtor uporabi v dialogu protagonistov na socialnem omrežju.

»Urška Zala. Keri bedni modeli na plesu. V Beogradu imajo na splavih FULL hujše žurke.«
(Gorjanc – Pižama, 2016, 9)

IZRAZI : modeli, full oz. ful

»ful prisl. (û) pog., zlasti v sproščenem ožjem krogu izraža veliko mero dejanja ali stanja; zelo^{SSKJ}: *postati ful samozavesten; Prijatelji ti lahko ful pomagamo s koristnimi informacijami* E ← hrv. *ful*, prvotneje »polno« (kot hrv. *pûno* »polno« in »zelo«), ← agl. *full* »pol« (SNB, 213, 146)

»modél^{SSKJ} -a m, člov. (ê) pog., zlasti v sproščenem ožjem krogu

1. kdor s svojimi posebnimi lastnostmi, značilnostmi pozitivno izstopa: *On je pa res pravi model*
2. moški, navadno mlajši: *Ker je model zelo nadarjen, delaven in vztrajen, so trenerji nad njim navdušeni* E (← nem. *Modell*, frc. *modèle*) ← it. *modello* »kalup, vzorec, model« < vlat. *modellus* iz lat. *modulus* »mera, merilo« iz *modus* »način, mera« (SNB, 2013, 220)

Ti izrazi so dijakom v zamejstvu tuji, čeprav so del vsakdanjega pogovora njihovih vrstnikov iz Slovenije. V razredu je potrebna dodatna razlaga besed.

Ko delamo z besedilom, imamo opravka z besedami. Z besedami poimenujemo bitja, predmete, lastnosti, dejanja, prostorska in časovna razmerja, sebe, naslovnika, izražamo svoje mnenje ali doživetja. Besede so torej znamenja, sestavljena iz sosledja glasov in ponazorjena s črkami. Besede imajo lahko samo en pomen, npr. miza, ali pa več pomenov, npr. jezik – lahko mislimo na jezik v ustih ali pa se nanašamo na govorico ljudi. Pomen razumemo iz konteksta. Na primer: Juha je bila vroča, zato sem si opekla jezik. Angleščina je tuji jezik.

V besedilih so besede v besednih zvezah in najdemo jih v različnih slogovnih kontekstih. Kdor ima težave z besediščem in ima vrzeli v razumevanju osnovnega besedišča vsakodnevnega sporazumevanja, naleti na hude težave, ko ima opravka z literarnimi besedili. Kdor ne pozna vseh pomenov večpomenskih besed, ima težave pri razumevanju besedila, če je dana beseda uporabljena v neznanem pomeni, npr. Neža ima dolg jezik kot krava rep. Beseda jezik tu ne pomeni gibljivega mišičastega organa, ki ga imamo v ustih. V takem primeru sklepamo o danem pomeni besede jezik iz sobesedila. To naredijo dijaki, ki nimajo večjih težav z besediščem. Šibki dijaki obupajo in vprašajo sošolca ali profesorja in učitelja, kaj pomeni beseda. Pri obravnavanju

besedila so torej problem pomenska razmerja besed in njihova slogovna zaznamovanost.

Beseda pes je pomensko in slogovno nezaznamovana, ker jo lahko uporabimo v vseh okoliščinah. Beseda cucek je pomensko in slogovno zaznamovan izraz, zato jo lahko uporabimo v določenih okoliščinah, imamo pa vedno v mislih psa. Besede so lahko čustveno zaznamovane, npr. cucek, kuža, mrcina; pokrajinsko, npr. dečva, štala; družbeno, npr. keš, finta; funkcijsko, npr. dohodnina, novela in časovno, npr. duri, oproda. Vse te besede so del besedila, ki dijakom in učencem v zamejstvu povzročajo preglavice. Delo s slovarjem je koristno pomagalo. SSKJ je vir informacij, ker ima vsaka beseda pripisan terminološki, stilno-plastni, ekspresivni ali časovno-frekvenčni kvalifikator. Dobro je, da dijaki vedo, v katerih okoliščinah se slogovno zaznamovano besedo da uporabljati. Dijaki se tako seznani s kraticami kvalifikatorjev, npr. strok., žarg., ljubk., znanst. Beseda kužek je ljubkovalna. Beseda šcene lahko povzroča težave, zato bodo dijaki pokukali v slovar.

ščenè -éta s (è é)

1. slabš. *majhen, zanikrn pes*: šcene je veselo skakalo; gledal je kot polito šcene *boječè, preplašeno* // *pes sploh*: kaj bo s tem starim ščenetom
2. nizko *pohleven, bojazljiv človek*: to šcene ne bo nič doseglo (SSKJ, 2014, 35)

Izvedeli bodo, da je šcene majhen pes. Če ne bodo razumeli besede zanikrn, jo bodo poiskali v slovarju ter se naučili novo besedo in si zapomnili pomen.

PRIMER DOMAČE NALOGE (obnova vsebine pesmi)

Vprašanja za razumevanje vsebine besedila pesmi.

Preberi besedilo pesmi in odgovori na zastavljena vprašanja!

1. Kakšen položaj je imela Urška med ljubljanskimi dekletimi?
2. Kakšen je bil Urškin odnos do fantov?
3. Komu je Urška povzročila bolečine?
4. Kaj se je dogajalo na Starem trgu v Ljubljani?
5. Zakaj Urška ni hotela plesati?
6. Kako se je dekle obnašalo?
7. Koga si je Urška izbrala za plesalca?

8. Zakaj si je Urška izbrala ravno tistega fanta?
9. Kakšen je bil njun ples? Po čem to sklepaš? (Utemelji s primerom v pesmi.)
10. Zakaj so godci prenehali igrati?
11. Koga je skrivnostni očarljivi mladenič poklical na pomoč? (Utemelji s primerom v pesmi.)
12. Kako je mladenič skušal potolažiti soplesalko Urško? Po čem to sklepaš?
13. Kaj se je zgodilo na koncu?
14. Kdaj postane v pesmi jasno, da je mladenič nenavadna oseba?

Preberi obe pesmi. Ugotovi razlike in podobnosti v besedilu in jih izpiši v zvezek.

POVODNI MOŽ (France Prešeren)

KRAJ DOGAJANJA:
 ČAS DOGAJANJA:
 PROTAGONISTKA:
 PROTAGONIST:
 OBNAŠANJE URŠKE: (DEJANJA)

OBNAŠANJE MLADENIČA: (DEJANJA)
 OBNAŠANJE GODCEV:
 NARAVNE SILE:
 KONEC:

URŠKA (Andrej Rozman - Roza)

KRAJ DOGAJANJA:
 ČAS DOGAJANJA:
 PROTAGONISTKA:
 PROTAGONIST:
 OBNAŠANJE URŠKE: (DEJANJA)
 OBNAŠANJE MLADENIČA: (DEJANJA)
 OBNAŠANJE GODCEV:
 NARAVNE SILE:
 KONEC:

MOTIV ZMAJA PRI POUKU KNJIŽEVNOSTI

Razumevanje vsebine je pomembno, ko delamo z besedili pri pouku književnosti. Dijaki s posebnimi potrebami imajo težave, ko morajo v besedilih poiskati bistvene informacije. V veliko pomoč so jim pomagala. Izberemo taka besedila, ki so jim blizu in so povezana z vsakdanom.

PRIMER DOMAČE NALOGE ZA DIJAKA S POSEBNIMI POTREBAMI (obnova vsebine pesmi)

Preberi pesem in napiši kratko vsebino. Zmajček je predstavljen kot mali razgrajač. Počne vse, česar se spomni, in karkoli hoče, ima bujno domišljijo, rad nagaja prijateljem, skratka živi pravo razgrajaško otroštvo. Kaj počne zmajček, ker mu je dolgčas? Komu nagaja? Kakšno škodo naredi? S katerimi dejanji je povzročil škodo? Ali je zmajček hud razgrajač?

Niko Grafenauer
 Zmajček razgrajaček

avtor
 naslov pesmi

besedilo pesmi

vodilna vprašanja

Zmajček vsak dan malo zraste:
 ščetke je in zobne paste!
 Zmajčkov nos je silno srečen:
 v nogavico je oblečen.
 Zmajček ima velika usta:
 puding z žlico vred pohrusta.
 Za drsalce je ograja
 v vedru z vodo se pristaja

Kaj se zgodi vsak dan? Kaj hrusta?
 Kakšen je zmajev nos?
 Kakšna so zmajeva usta?
 Kaj pohrusta?
 Kaj dela z ograjo?

Tak prijatelj kaj velja,
ki na šalo nekaj da.
Zmajček žabo spodi v mlako,
v beg požene lačno srako.
Mama je kot zmaj zavpila,
na kotalko je stopila.
Zmajček je prav vse od kraja,
da bi čimprej zrasel v zmaja.
Od vse knjige so ostala
le papirnata letala.
Vseh vrst barve, velik čopič,
pa sta poslikana stena in jopič.
Kakšen zmajski vik in krik,
hitro naj pride zmajski zdravnik!
Zmajček gleda in ugiba:
da ni morski pes ta riba?
Strašnega tigra s televizije zmajček
kar s fračo na tla pobije.
Zmajček ima od vsega najraje
rdeče peteline in ognjene zmaje.

Kakšen prijatelj velja? Ali se zmajček se rad heca?

Koga zapodi v mlako?

Koga nažene v beg? Komu nagaja?

Kako nagaja mami?

Zakaj pohrusta vse od kraja? Kaj si želi postati?

Kaj naredi s knjigo?

Kaj naredi s čopičem?

Kaj je popleskal v sobi?

Zakaj bi prišel zmajski zdravnik?

Kaj gleda zmajček? Kaj ugiba?

Kaj je naredil s fračo?

Kaj ima najraje? Kaj so rdeči petelini in ognjeni zmaji?

IZPIŠI DEJANJA ZMAJČKA, KI SO POVZROČILA ŠKODO.

IZPIŠI DEJANJE ŽABE IN SRAKE.

IZPIŠI DEJANJE MAME.

NAPIŠI KRAKO OBNOVO.

Sklep

Nekateri motivi se pojavijo pri mnogih narodih. Imajo splošen značaj in so vezani na izkušnje ljudi, zato so postali osnova bodisi za ljudske ali pa avtorske zgodbe. Tudi motiva zmaja in povodnega moža sta bila priljubljena pri naših prednikih, navdihovala pa sta marsikaterega slovenskega avtorja, da je ustvaril umetniško besedilo na podlagi motivov iz ljudske folklorne tradicije pravljic, pripovedk in bajk ter pesmi. Motiv povodnega moža in zmaja sodi v klasiko mladinske književnosti in književnosti za odrasle. V šoli pri pouku pogosto obravnavamo besedila o zmaju in o povodnem možu, ko govorimo o pravljicah in slovenskih literatih, ki so se zapisali v zavest ljudi. Sodijo v program pouka književnosti.

Viri in literatura

Bitenc, J. (1998). *Zmaj Lakotaj z Ljubljanskega gradu*. Mladika.

Brenk, K., Godec, A., Grafenauer, N. (2014). *Babica pripoveduje, slovenske pripovedi*. Mladinska knjiga.

Kovič, K. (2011). *Zmaj Direndaj*. Mladinska knjiga.

Gorenc - Pižama B. (2015). *Slovenski klasiki 1 : [zgodbe iz doline Netflorjanske]*. Cankarjeva založba.

Grafenauer, N. (1978). *Zmajček razgrajček*. Mladinska knjiga.

Haramija, D. (2015). *Vloga živali v mladinski književnosti*. Franc-Franc.

Haramija, D. (2011). *Mariborske vedute: pripovedke o Mariboru in okolici*. Založba Pivec.

Kos, J. (2001). *Literarna teorija*. DZS.

Kropej, M. (2008). *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*. ZRC SAZU.

Prešeren, F. (2012). *Povodni mož*. Mladinska knjiga.

Rozman - Roza, A. (2011). *Urška*. Mladinska knjiga.

Šavli, J. (2008). *Zlati cvet: bajeslovje Slovencev duhovna dediščina Karantanije*. Humar.

Tomažič, J. (2011). *Pohorske pravljice*. Humar.

Veler, A. (ur.) (2017). *Slovenske ljudske pravljice*. Mladinska knjiga.

SSKJ (2014). Založba ZRC. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=%2A>

SNB (2013). Založba ZRC. <https://fran.si/131/snb-slovar-novejsa-besedja>